

УДК 332.334:635.07:339.137.2(477)

**ЗЕМЛІ УКРАЇНИ – ПРИРОДНИЙ
ПОТЕНЦІАЛ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИРОБНИЦТВА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ[©]**

С.В. КОЛЯДЕНКО,
доктор економічних наук,
професор,
професор кафедри економічної
кібернетики,

Д.Л. КОЛЯДЕНКО,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
економіки,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті розглянуто особливості земельних ресурсів як засобу виробництва у сільському господарстві: сільськогосподарські угіддя України є одними з найкращих у світі, проте за своєю структурою вони не відповідають науково-обґрунтованим нормам. З урахуванням того, що земля, як складова економічного потенціалу, є природним потенціалом забезпечення виробництва високоякісної продукції (у першу чергу продовольчої), в Україні є можливість вирощувати не тільки основні види та групи культур (зернові, технічні, олійні тощо), але й необхідні для задоволення зростаючих потреб населення інші види, зокрема, плодово-ягідні. Досліджено ряд чинників, що позитивно та негативно впливають на використання земель в Україні й визначено їх вплив на конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників (зокрема, і продукції садівництва). Визначено передумови подальшого розвитку плодово-ягідного підкомплексу з урахуванням впровадження інноваційних технологій вітчизняних та зарубіжних підприємств з метою забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції, використовуючи природний потенціал родючості українських земель.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільськогосподарські угіддя, земельні ресурси, економічний потенціал, земельний потенціал, продукція садівництва.

Табл.: 1. Літ.: 14.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформаційних перетворень економічної, соціальної, суспільної сфер велика увага приділяється питанням ефективного використання сільськогосподарських земель з метою отримання високоякісної продукції, у першу чергу, продуктів харчування. Ефективне використання українських земель для виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції – головний пріоритет національного виробництва, тому вивчення цих питань з використанням новітнього вітчизняного та зарубіжного досвіду набуває нових актуальних рис.

[©] С.В. КОЛЯДЕНКО, Д.Л. КОЛЯДЕНКО, 2018

Аналіз останніх досліджень і публікації. Дослідженню питань ефективного використання сільськогосподарських земель України приділяють достатньо велику увагу у своїх працях українські науковці, зокрема: Г.М. Калетнік [1], М.А. Хвесик [2, 6], М.Г. Ступень [7], А.М. Третяк [9], М.Й. Малік [11], П.Т. Саблук [13] та ін. У роботах цих учених по-різному висвітлено питання ефективності використання земельних ресурсів аграрного сектора економіки. Проте питанням використання землі як природного потенціалу для забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції не приділялось достатньої уваги, зокрема у плодово-ягідному підкомплексі, що зумовило актуальність та необхідність подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження можливості виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції з урахуванням факторів, що формують принципи використання природного потенціалу землі як засобу виробництва в АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічне становище людини будь-якої країни світу залежить як від її особистого добробуту та матеріального стану, так і від того, наскільки високим може бути таке становище з урахуванням зовнішніх факторів: підтримки держави; екологічного стану середовища проживання; політичних, соціальних, культурних та інших умов, у яких опиняється людина у своєму житті.

Великою мірою ці питання вирішуються економічними умовами, у яких доводиться перебувати людині протягом життя, де її добробут залежить від економічних факторів: доходів; наявності необхідних товарів та послуг; якості питної води, їжі; рівня забезпеченості товарами та їх доступності тощо. В умовах сьогодення людина має можливість вибирати деякі умови, а у інших доводиться жити, використовуючи їх ефективніше, з більшою користю.

У випадках, коли людина є мешканцем і працівником сільської місцевості, виникає ситуація, коли вона ж є споживачем і виробником продукції, а отже, стає зацікавленою одночасно отримати якісну продукцію для себе (наприклад, їжу, одяг) та виробити якісну продукцію (з меншими затратами на її одиницю) для отримання максимального прибутку.

Товаровиробники стають зацікавленими у вивченні шляхів збільшення своїх економічних можливостей у процесі господарської діяльності, тобто економічного потенціалу. Поняття “економічний потенціал підприємства” трактується як діалектична єдність здатності підприємства самостійно здійснювати економічну діяльність за рахунок власних і залучених джерел та засобів з можливостями й умовами їх поповнення та ефективного відтворення. Іншими словами, економічний потенціал – це здатність підприємства ефективно формувати структуровані власні й залучені економічні ресурси з метою (мета – це цільова функція) досягнення економічного зростання і соціального ефекту [1].

Для аграрних підприємств до економічного потенціалу включається і земля як основний засіб виробництва.

В останні два-три десятиліття людство все більше замислюється над тим, що сільськогосподарська продукція має бути й якіснішою, й дешевшою, тобто конкурентоспроможною на ринку однакових товарів. Для вирішення цього питання

застосовуються різні способи, серед яких важливішими є ефективне використання природних умов виробництва сільськогосподарської продукції. Україна має одні з найкращих показників за природно-кліматичними умовами, географічним розташуванням, забезпеченістю трудовими ресурсами, а найважливіше – за забезпеченням галузі сільського господарства основним видом виробничих ресурсів – землею, адже землі сільськогосподарського призначення – це унікальний природний ресурс, важлива умова життя і господарської діяльності людини, матеріальна база розвитку сільського господарства.

Загальновідомо, що Україна – одна із найбільших країн Європи, її земельний фонд складає біля 5,7 % території Європи та 0,5 % площі земної кулі. Земельні ресурси України характеризуються високим біопродуктивним потенціалом, у структурі якого переважають родючі ґрунти чорноземного типу – 60,2 % від площі орних земель [2, с.24], а це становить близько 7 % світових запасів. Варто нагадати, що українські чорноземи є «солодкими» (на них вирощують майже всі види сільськогосподарської продукції), на відміну від «кислих» у деяких інших країнах світу, де перелік рослин, що ростуть на них невеликий.

За даними Держкомзему України площа земель та структура земельного фонду за останні десятиліття дещо змінюється (табл. 1). При майже незмінній площі загальної території землі сільськогосподарського призначення скоротилися за 28 років на 1890,3 тис. га, в тому числі: рілля на 1026,5 тис. га (0,9 %); багаторічні насадження на 163,2 тис. га (0,3 %); 424,4 тис. га перейшли до категорії природних кормових угідь (проте це не спричинило позитивного розвитку тваринництва).

Таблиця 1

Земельний фонд України, його структура та динаміка (1990-2018 рр.)

Види основних земельних угідь	Станом на 01.11.1990		Станом на 01.11.2010		Станом на 01.11.2014		Станом на 01.11.2016		Станом на 01.01.2018		Динаміка (тис. га) 2018 до 1990
	усього, тис. га	% до загальної площі	усього, тис. га	% до загальної площі	усього, тис. га	усього, тис. га	усього, тис. га	усього, тис. га	усього, тис. га	% до загальної площі	
Землі с.-г. призначення	43634,5	72,3	42813,7	70,9	42744,5	42726,4	41744,2	69,2	- 1890,3		
у тому числі с.-г. угіддя	42030,3	69,6	41596,4	68,9	41525,8	41507,9	41489,3	68,7	- 541,0		
з них: рілля	33570,8	55,6	32478,4	53,8	32525,5	32541,3	32544,3	53,9	- 1026,5		
багаторічні насадження	1058,0	1,8	897,7	1,5	893,5	892,4	894,8	1,5	- 163,2		
природні кормові угіддя	7396,5	12,3	7899,5	13,1	7855,6	7840,5	7820,9	13,0	+ 424,4		
Ліси та інші лісовкриті площі	10221,5	17,0	10591,9	17,5	10630,3	10633,1	9365,5	15,5	- 856,0		
Води	2435,1	4,0	2423,2	4,0	2426,4	2426,4	2401,4	4,0	- 33,7		
Інші землі	4063,9	6,7	4526,0	7,5	4553,7	4569,0	3421,9	5,7	-642,0		
Разом (територія)	60355,0	100,0	60354,9	100,0	60354,9	60354,9	60354,9	100,0	- 0,1		

Джерело: дані Держкомзему України і власні розрахунки

Ми хочемо звернути увагу на одну з головних проблем у сфері земельних ресурсів і землекористування України – на неефективний розподіл наявного земельного фонду за цільовим призначенням. Дисбаланс між площами окремих категорій земель зумовлює надмірне антропогенне та техногенне навантаження на землю, що призводить до порушення якісного й екологічного станів ґрунтів. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обґрунтовані

норми [3]. Розораність сільськогосподарських угідь в Україні на 01.11.1990 року становила 79,9%; станом на 01.01.2014 р. за даними Держкомзему – 78,3% (зокрема, досягала 88% у Черкаській і 90% у Херсонській областях); на 01.01.2018 – 80,6%.

Проблема раціонального використання земельних ресурсів містить дві основні складові. Екологічна складова раціонального використання земельних ресурсів полягає у впровадженні екологічно безпечних технологій, які б зберігали і підвищували родючість ґрунтів та забезпечували виробництво екологічно чистої продукції. Економічна складова має мінімізувати виробничі затрати на виробництво продукції сільського господарства. Між екологічною і економічною складовими раціонального використання сільськогосподарських угідь є очевидне протиріччя. Застосування екологічно безпечних технологій, здійснення природоохоронних заходів веде до збільшення витрат, що ускладнює вирішення проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва у цілому і використання сільськогосподарських угідь зокрема [4].

Раціональне використання земельних ресурсів та охорона земель є особливо актуальними питаннями, які вкрай загострилися у період реформування земельних відносин, вони потребують ретельного аналізу шляхом розробки нових підходів з метою їх вирішення і наступної реалізації.

Екологічний стан агроландшафту прийнято оцінювати за співвідношенням – рілля: природні кормові угіддя: ліси. Для України воно має становити 1:1,6:3,6 відповідно. Проте фактично це співвідношення інше: 1 – рілля; 0,2 – сіножаті і пасовища; 0,3 – ліси, що свідчить про розбалансування агроландшафту. Погіршується екологічний стан сільськогосподарських земель, так 10,4 млн га (26,3 %) сільськогосподарських угідь – це кислі ґрунти. Солонцюваті (середньо і сильно) та засолені ґрунти склали 4,7 млн га (14,3%). Крім того, перезволожені і заболочені ґрунти охоплювали площу 3,9 млн га (10%), кам'яністі ґрунти – 5,4 млн га (1,4%) [5, с.74]. Головною причиною, що дестабілізує екологічну ситуацію України, є водна і вітрова ерозія та деградація земель.

Згідно з наказом Мінагрополітики України та Президії УААН № 26/33 від 3.04.2000 року “Про першочергові заходи щодо удосконалення землекористування”, близько 9 млн га орних земель уже тоді підлягало консервації і вилученню з інтенсивного обробітку. У випадку проведення таких заходів можливо було б знизити рівень розораності території до екологічно оптимального, сконцентрувати сільськогосподарське виробництво на кращих землях, що забезпечило б отримання у середньому значно більшого об'єму продукції з одиниці площі та посилило б конкурентоспроможність підприємств. Проте такі заходи не проведені і до нинішнього часу, що призводить до ще більшого руйнування земель.

Надзвичайно важливою обставиною та характерною особливістю сільського господарства є обмеженість площ земель, придатних для ведення господарства (у тому числі, і для галузі садівництва), площі сільськогосподарських земель фактично не розширюються, а зменшуються досить високими темпами.

Оскільки метою статті є дослідження землі як основного ресурсу та засобу виробництва у сільському господарстві, варто зазначити, що частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить понад 40%. У ресурсній забезпеченості сільськогосподарського виробництва земля становить 40-44%, виробничі фонди та обігові засоби – 20-21%, трудові ресурси – 38-39% [6].

У структурному співвідношенні земель досить специфічне місце займають багаторічні насадження. Це особлива категорія земельних угідь за багатьма параметрами, і ми дещо детальніше зупинимося на цьому унікальному напрямі використання землі. Відзначимо, що землі під багаторічними насадженнями частково орються (але не вся площа); різна висота насаджень по-різному впливає на вітрові; багаторічні насадження, як правило, ростуть на схилах 2-5°, і чорноземи не є для них найкращими ґрунтами.

Також варто зазначити, що сільськогосподарська земля є особливим ресурсом, тобто нерухомим об'єктом. Відповідно, переміщуватися можуть лише інші чинники виробництва. Специфіка землі як чинника виробництва полягає у можливості репродукції елементів, необхідних для життя і розвитку рослин. Це залежить від рівня, розвитку і культури землеробства [7] (особливо у галузі садівництва).

Характерною особливістю землі, на відміну від інших чинників виробництва, є те, що у процесі виробництва вона не підлягає зношенню. Науково обґрунтоване використання землі є вічним, необмеженим у широкому розумінні цього слова. Однак в умовах безгосподарного вживання агротехнічних заходів відбувається посилене винесення поживних речовин, що спричиняє виснаження ґрунту, зниження його ресурсності та урожайності і, зрештою, обмеження господарського використання. Відтворення родючості потребує значних затрат коштів, праці і значного часу. Унаслідок природних змін і антропогенного впливу сільськогосподарська земля зазнає істотних фізичних, хімічних і біологічних змін [7].

Сукупність усіх властивостей землі як засобу праці визначає її функції, а саме: пасивні (розташування, форма рельєфу, геологічна будова тощо) і активні (родючість ґрунту, властивості мікроклімату), які формують якість, цінність, її вартість і корисність [8].

Традиційно земля вважається засобом виробництва, але на думку А. Третяка [9], у чистому вигляді земля не здатна виробляти продукцію. Для цього потрібна низка компонентів, які характеризують навколишнє природне середовище і без яких продукування рослин неможливе. Це, насамперед, гумус, вода, повітря, теплова та сонячна енергія. Отже, розглядаючи поняття землі, гумусу, ґрунту, води, повітря і теплового режиму, автор приходить до висновку, що засобами виробництва у сільському та лісовому господарствах слід вважати навколишнє природне середовище. Земля у системі компонентів має ту особливість, що вона є предметом праці, на яку людина скеровує свої знаряддя та механізми. Зрештою, автор цілком справедливо робить висновок, що оцінювати потрібно не землю, а навколишнє природне середовище [9]. Також важливим у ефективній економіці сільського господарства є вплив трудових ресурсів на навколишнє середовища, наявність та ступінь використання капіталу тощо.

У попередніх дослідженнях [10] ми звертали увагу на те, що співвідношення кількості родючих земель, сінокосів і пасовищ, сума позитивних температур у вегетаційний період рослин створюють реальні передумови динамічного розвитку всіх галузей сільськогосподарського виробництва, особливо галузі рослинництва. В Україні та її регіонах також уже сформувалася густонаселена дисперсна структура розселення, адаптована до умов ведення сільськогосподарського виробництва. Немає нестачі і у робочій силі – у сільському господарстві країни зайнятий кожен

чотирнадцятий працівник (у межах 6,9 %) [10, с. 9]. Важливою є й та обставина, що нині у країні створено велику мережу підприємств по зберіганню і переробці рослинницької та тваринницької продукції, яка забезпечує сільськогосподарських товаровиробників стійкими замовленнями [10, с. 10]. Ці фактори залишилися такими ж і на сьогодні, тому їх необхідно враховувати при вивченні питань конкурентоспроможності виробництва продукції сільського господарства.

Розглянувши специфічні властивості землі, як даного нам природою потенціалу, що є основою навколишнього природного середовища, де відбуваються процеси виробництва сільськогосподарської продукції, дослідимо, як ці властивості використовуються для забезпечення власне виробництва конкурентоспроможної продукції в АПК.

Через низку різних причин економіка України знаходиться у кризовому стані. Оскільки найбільшою галуззю економіки країни є АПК, то питання ефективності галузі, розвитку сільських територій, запровадження інноваційних методів та інструментів виробництва в умовах глобалізації та євроінтеграції є досить актуальними.

Сьогодні наявний в Україні потенціал для вирощування сільськогосподарських культур використовується неефективно: недосконале, застаріле матеріально-технічне обладнання у підгалузях АПК, недотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур, необґрунтоване внесення органічних та мінеральних добрив тощо призводить до виснаження ґрунтів, знижується природна родючість, а штучна, завдяки внесенню великої кількості мінеральних добрив, зростає. Усе це негативно впливає на обсяги, якість, прибутковість вирощеної продукції і, як наслідок, на її конкурентоспроможність. Зрозуміло, що охорона продуктивних земель і підвищення родючості ґрунтів розглядаються науковцями як основа вискоелективного й конкурентоспроможного аграрного виробництва, розв'язання продовольчої проблеми та забезпечення належного рівня екологічної безпеки держави.

Українські вчені-аграрники по-різному визначають категорію конкурентоспроможності. Як приклад наведемо визначення М. Маліка та О. Нужної, де конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств визначається як здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати у конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [11]. Виходячи з нього, аграрні підприємства України мають не тільки пристосовуватися до тих земельних умов, які вони мають кожен у своєму використанні, а й максимально ефективно використовувати їх.

На жаль, Україна продовжує втрачати позиції у глобальному рейтингу країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. За опублікованим Всесвітнім економічним форумом Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 (The Global Competitiveness Index) Україна посіла 85-е місце серед 138 країн світу, втративши за рік шість позицій (у попередньому рейтингу займала 79-у позицію). Це об'єктивні дані, але втрутитися у них (з різних причин, особливо,

політичних) ми не можемо, хоча рівень конкурентоспроможності країни є показником продовольчої та економічної безпеки нації, тобто визначає місце країни у світовому економічному середовищі, дає змогу забезпечити зростання та стійкість національної економіки, життєві потреби та інтереси суспільства.

Конкурентоспроможність сільського господарства та й економіки України у цілому визначається не тільки обсягами виробництва та експорту, а перш за все, існуванням інноваційної складової у виробництві. Інноваційна активність є найбільш гнучким індикатором конкурентоспроможності. Від того, наскільки вагомою буде інноваційна складова економічного розвитку країни, залежить її стабільність, рівень розвитку національної економіки сьогодні та у майбутньому [12].

Визначальним показником в порівнянні інноваційного розвитку економік в світі слугує Глобальний інноваційний індекс (глобальний рейтинг країн світу за показником впровадження інновацій (Global Innovation Index), що складений і опублікований Всесвітньою організацією інтелектуальної власності Корнельського університету). Різниця між рейтинговим місцем України за минулі роки теж складає 6 пунктів (2017 р. – 50-те місце, 2016 р. – 56-те місце серед 143 країн світу), але для нас є вкрай важливим той факт, що, на відміну від згаданого раніше Індексу глобальної конкурентоспроможності, на чинники Індексу інноваційного індексу Україна може і має впливати для їх підвищення, а потенціал родючості українських земель може повністю забезпечити виробництво конкурентоспроможної продукції. Але це лише база, основа такого виробництва, надбудову виконують висококваліфіковані працівники, що володіють робочою силою; машини, обладнання, рослини високоврожайних та високоякісних сортів, тварини високопродуктивних порід. Забезпечити всім цим виробництво може лише використання інноваційних факторів, адже і світова практика доводить, що одним з визначальних факторів успішного розвитку будь-якої національної чи галузевої економіки є ступінь її інноваційності. Україна не виняток, а тому має забезпечити позитивні зміни в економіці та соціумі, реалізувавши інноваційну модель та сформувавши випереджальний тип розвитку економіки, на відміну від сировинного типу, що склався за період незалежності країни [13].

З плином часу змінювались та вдосконалювались технології виробництва, засоби праці, сорти рослин, форми організації праці та управління нею, разом із промисловою революцією змінилась механічна складова виробництва, поліпшено засоби захисту рослин, добрива та інші агрохімікати. Поступово відбувались розвиток і нарощування масштабів інноваційної діяльності у процесі вдосконалення наявних об'єктів, створення інноваційної продукції, до якої належать, зокрема, завершені у науково-дослідних установах наукові розробки – технічні засоби, технології, сорти рослин, нова продукція переробки сільськогосподарської сировини, що пройшли апробацію у виробничих умовах і рекомендовані для широкого використання [13].

Економічно розвинені країни, наприклад, країни Північної Європи, США, досягли економічного зростання за рахунок державної підтримки інноваційного розвитку. У країнах ЄС використовують такий інструмент державної інноваційної політики – “технологічна платформа”. Для прикладу, 30 листопада 2011 року Європейська комісія офіційно оголосила про створення нової програми “Горизонт-

2020” (Horizon 2020/H2020), покликаної об’єднати фінансування досліджень та інновацій у ЄС. Програма “Горизонт-2020” дозволить полегшити виконання науково-дослідних та інноваційних робіт і підвищити їх ефективність, а також стимулюватиме зростання та більшу зайнятість, зважаючи на важливі завдання, які стоять перед нашим суспільством. Цей напрямок має на меті зробити Європу більш привабливим місцем для інвестицій у наукові дослідження та інновації (включаючи екологічні інновації) шляхом заохочення діяльності на замовлення бізнесу.

Проте у сучасній Україні не складаються сприятливі умови для достатнього підтримання державою інноваційної діяльності за жодним з напрямів, у тому числі й сільського господарства.

За ініціативи Національної академії аграрних наук України утворюється Технологічна платформа “Агротехнополіс”. Основним завданням цієї платформи є створення умов для підтримки учасників усіх форм власності, які займаються створенням, освоєнням наукоємних технологій, виробництвом і реалізацією інноваційної продукції, що забезпечують конкурентоспроможність аграрного виробництва [14]. На сьогоднішній день все ще існує необхідність подолання серйозної залежності вітчизняного сільгоспвиробництва від імпорту матеріально-технічних ресурсів, що також призводить до різкого подорожчання та зниження конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції.

Зрозуміло, що маючи такий багатий природний земельний ресурс, необхідно розвивати, удосконалювати власне виробництво матеріально-технічних ресурсів (засоби захисту рослин, системи обробітку ґрунту, насіннєвий матеріал (нові сорти, гібриди), новітню техніку та обладнання тощо), тоді можна було б покращити вирощування, виробництво якісних вітчизняних сільськогосподарських продуктів, які б відповідали сучасним міжнародним стандартам та задовольнили б конкурентоспроможний попит споживачів. Тоді вітчизняний виробник зможе зайняти провідні позиції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

На сьогодні сільське господарство – провідна галузь економіки України, що забезпечує більшу частину грошових надходжень до держбюджету. Тому підтримка, стимулювання аграріїв на державному рівні, удосконалення аграрної політики є невід’ємною складовою ефективного розвитку сільського господарства. Разом з тим, окремі підгалузі сільського господарства у різній мірі все ж отримують підтримку держави з питань впровадження інновацій. Однією з галузей, яка майже не отримувала допомоги від держави є галузь садівництва, що входить у плодово-ягідний підкомплекс АПК, а доцільність розвитку інноваційної діяльності саме у цій галузі є досить висока. Адже сприятливі природно-кліматичні умови, відповідний рельєф місцевості майже по всій території України і родючість ґрунтів – основні природні фактори вирощування майже всіх видів плодових та ягідних насаджень, які неможливо створити штучно. Такі види плодово-ягідних культур, як яблука, груші, сливи, абрикоси, черешні, вишні, чорниця, ожина, малина смородина, полуниця тощо можна вирощувати не тільки для задоволення попиту вітчизняних споживачів, а й для експорту. Плодово-ягідні насадження вступають у пору плодоношення (а отже і дають прибутки) через декілька років (2-3, іноді до 5), і тому галузь вимагає значних вкладень. З підвищенням добробуту населення зростають і потреби до якості, зовнішнього вигляду продукції тощо.

Аналіз показників площі та урожайності плодово-ягідних насаджень України за останні 10 років показує, що площа насаджень суттєво зменшується (хоча за ці ж роки вступили у плодоношення великі масиви нових садів, але ще більша була викорчувана), а урожайність з роками підвищується, отже, застосовуючи досвід як розвинених країн, так і власні інтенсивні технології вирощування плодів та ягід, засоби обробітку, нові сорти рослин тощо, можна простежити тенденцію до збільшення валового виробництва цих видів продукції та підвищення її конкурентоспроможності.

Найсприятливіші природно-кліматичні умови для вирощування основної кількості видів плодово-ягідної продукції має Вінницька область. Протягом багатьох років вона є лідером з виробництва і врожайності плодівих і ягідних культур в Україні. Досліджуючи питання розвитку садівництва на інноваційній основі, ми виявили, що деякі підприємства, що розвиваються швидкими темпами, співпрацюють з Міжнародною фінансовою корпорацією (однією з п'яти інституцій Групи Світового банку), головною метою якої є сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, через заохочення приватного підприємництва у виробничому секторі.

Така співпраця приносить вітчизняним підприємствам досить велику користь. Так, наприклад, у деяких садівничих господарствах Вінницької області, завдяки співпраці з означеною МФК, є можливість направити своїх фахівців для вивчення досвіду та навчання у професіоналів Швейцарії, Німеччини, Каліфорнії (країн з більш розвиненим садівництвом і ягідництвом). У результаті такої співпраці у господарствах засаджують великі площі саджанцями яблук, завезених з Італії, Миколаївської області та інших місць, а з 2016 року підприємства постачають яблука, малину та деякі інші види продукції до країн, куди не постачали ніколи: до Індонезії, Сирії, Лівану тощо.

У цілому, Україна у січні-вересні 2018 року збільшила поставки плодів і ягід на зовнішні ринки на 40% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року – на 157 мільйонів доларів.

Висновки. Життєві стандарти сучасної людини поступово підвищуються, а отже, зростають вимоги споживачів до якості, зовнішнього вигляду сільськогосподарської продукції, до свіжості й безпечності продуктів, збереження їхньої харчової цінності. У сучасному ринковому середовищі національного товаровиробництва важко задовольнити ці вимоги без підвищення конкурентоспроможності національних виробників.

Україна має сприятливі земельні, кліматичні умови для виробництва якісної, конкурентоспроможної як на внутрішньому, так і на світовому ринках, сільськогосподарської продукції. Виходячи з цього, за наявного ресурсного потенціалу (родючих ґрунтів, помірно-континентального клімату, висококваліфікованих кадрів) серед рослинницьких галузей доцільним, на нашу думку, є посилення розвитку плодово-ягідного підкомплексу.

З досвіду економічно розвинених країн світу можна стверджувати, що науково-технічний прогрес, інноваційна стратегія розвитку та державне регулювання цих процесів принесуть бажаний ефект конкурентоспроможного розвитку АПК України. Отже, конкурентоспроможне сільськогосподарське виробництво полягає у розвитку, удосконаленні та реалізації аграрної політики інноваційного спрямування, що сприятиме раціональному використанню землі як природного потенціалу його забезпечення.

Список використаних джерел

1. Калетник Г.М., Заболотний Г.М., Козловський С.В. Інноваційні моделі управління стратегічним економічним потенціалом сучасних економічних систем. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 4. С. 3-11.
2. Хвесик М.А. Стратегічні перспективи раціоналізації землекористування в контексті соціально-економічного піднесення України. Економіка АПК. 2009. № 3. С. 24-29.
3. Бурлака Н.І., Бурлака О.М. Використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. URL: [file:///C:/Users/1/Downloads/ecnof_2013_10\(3\)_22.pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/ecnof_2013_10(3)_22.pdf).
4. Сапич Н.М. Проблеми ефективності раціонального використання сільськогосподарських угідь в сучасних умовах. URL: [//www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnu_ekon/2011_8/pdf/26.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnu_ekon/2011_8/pdf/26.pdf).
5. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) [Присяжнюк В.М., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В.Присяжнюка, М.В.Зубця, П.Т. Саблука, В. Я. Месеся-Веселяка, М.М. Федорова. К.: ННЦІАЕ, 2011. 1008 с.
6. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціоналізації землекористування в контексті соціально-економічного піднесення України. // Збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (Київ, 26-27 лютого 2009 р). К.: ННДЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. С. 31-39.
7. Ступень М.Г., Дума Ю.І., Кок З.С. Земля – основний ресурс сільського господарства Закарпаття. Збалансоване природокористування. № 3. 2016. С. 152-155. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/Zp_2016_3_26.pdf.
8. Якушин І. Особливості використання та оподаткування землі в Україні. Землевпорядний вісник. 2009. № 12. С. 37.
9. Третяк А. Основи теорії землеустроєзнавства. Землевпорядний вісник. 2009. № 4. С. 25-31.
10. Коляденко С. В. Агропромисловий комплекс України: проблеми і перспективи: монографія. Вінниця, 2008. 420 с.
11. Малік М. Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія.. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 270 с.
12. Our Plan for Growth: Science and Innovation . Evidence paper December 2014. Internet resource Mode of Access [//https://www.gov.uk](https://www.gov.uk).
13. Саблук П.Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент 2016. № 9. С. 34-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_5.
14. Володін С. А. Концептуальні засади платформи “Агротехнополіс” інноваційно-інвестиційного розвитку наукоємної аграрної сфери. Економіка АПК. 2016. № 5. С. 15-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_5_4.

References

1. Kaletnik, H.M., Zabolotnyj, H.M., & Kozlovs'kyj S. V. (2011). Innovatsijni modeli upravlinnia stratehichnym ekonomichnym potentialsom suchasnykh ekonomichnykh system [Innovative models of management of the strategic economic potential of modern economic systems]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 4, 3-11 [in Ukrainian].

2. Khvesyuk, M.A. (2009). Stratehichni perspektyvy ratsionalizatsii zemlekorystuvannia v konteksti sotsial'no-ekonomichnoho pidnesennia Ukrainy. [Strategic prospects for rationalization of land use in the context of socio-economic uplift of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 3, 24-29 [in Ukrainian].
3. Burlaka, N.I., & Burlaka, O.M. (2013). Vykorystannia zemel'nykh resursiv sil'skohospodars'koho pryznachennia [Use of agricultural land resources]. Retrieved from file: /// C: / Users / 1 / Downloads / ecnof_2013_10 (3) __22.pdf [in Ukrainian].
4. Sapych, N.M. (2011). Problemy efektyvnosti ratsional'noho vykorystannia sil'skohospodars'kykh uhid' v suchasnykh umovakh [Problems of efficiency of rational use of agricultural lands in modern conditions]. *www.nbu.gov.ua*. Retrieved from //www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnu_ekon/2011_8/pdf/26.pdf.
5. Prysiazhniuk, V.M., Zubets', M.V., & Sabluk, P.T.(2011). *Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [Agrarian sector of Ukraine's economy (state and prospects of development)]. Kyiv: NNTsIAE [in Ukrainian].
6. Khvesyuk, M.A. (2009). *Stratehichni imperatyvy ratsionalizatsii zemlekorystuvannia v konteksti sotsial'no-ekonomichnoho pidnesennia Ukrainy* [Strategic imperatives of rationalization of land use in the context of socio-economic uplift of Ukraine]. Collection of materials of the eleventh annual meeting of the All-Ukrainian Congress of Scientists of Agricultural Economists. , (pp. 31-39), Kyiv : NNDC «Institute of Agrarian Economics» [in Ukrainian].
7. Stupen', M.H., Duma, Yu.I., & Kok, Z.S. (2016). Zemlia – osnovnyj resurs sil's'koho hospodarstva Zakarpattia [Land – the main resource of agriculture in Transcarpathia]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia – Balanced natural resources*, 3, 152-155. Retrieved from file:///C:/Users/1/Downloads/Zp_2016_3_26.pdf [in Ukrainian].
8. Yakushyn, I. (2009). Osoblyvosti vykorystannia ta opodatkuvannia zemli v Ukraini [Features of Land Use and Taxation in Ukraine]. *Zemlevporiadnyj visnyk – Land Bulletin*, 12, 37 [in Ukrainian].
9. Tretiak, A. (2009). Osnovy teorii zemleustroieznavstva [Fundamentals of the theory of land surveying]. *Zemlevporiadnyj visnyk – Land Bulletin*, 4, 25-31 [in Ukrainian].
10. Koliadenko, S.V. (2008). *Ahropromyslovyy kompleks Ukrainy: problemy i perspektyvy: monohrafiia* [Agro-industrial complex of Ukraine: problems and perspectives: monograph]. Vinnytsia [in Ukrainian].
11. Malik, M. J., & Nuzhna, O. A. (2007). *Konkurentospromozhnist' ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy: monohrafiia* [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanisms: monograph]. Kyiv.: NSC IAE [in Ukrainian].
12. Our Plan for Growth: Science and Innovation. (n.d.) Retrieved from //https://www.gov.uk.
13. Sabluk, P.T.(2016). Innovatsijna model' rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy ta rol' nauky v ii stanovlenni [Innovative model of the agrarian sector development of Ukraine's economy and the role of science in its formation]. *Problemy innovatsijno-investytsijnoho rozvytku – Problems of innovation and investment development*, 9, 34-42. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_5 [in Ukrainian].
14. Volodin, S.A. (2016). Kontseptual'ni zasady platformy “Ahrotekhnopolis” innovatsijno-investytsijnoho rozvytku naukoiemnoi ahrarnoi sfery [Conceptual framework of the platform "Agrotechnopolis" of innovation and investment development of the knowledge intensive agrarian sphere]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 5, 15-23. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_5_4 [in Ukrainian].

ANNOTATION
LAND OF UKRAINE – NATURAL RESOURCE FOR PRODUCTION OF
COMPETITIVE AGRICULTURAL PRODUCE

KOLIADENKO Svitlana,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of Economic Cybernetics Department,

KOLIADENKO Dmytro,
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Economic Department,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

The article deals with the features of land resources as means of production in agriculture: agricultural lands of Ukraine are among the best in the world, but their structure doesn't conform scientifically substantiated norms. Taking into account the fact that land as a component of economic potential is a natural potential for ensuring the production of high-quality products (primarily food), Ukraine has the opportunity to grow not only the main types of crops (cereals, industrial, oil, etc.), but also those, necessary for satisfaction the growing needs of the population, in particular, fruit and berries. A number of factors that positively and negatively influence the use of land in Ukraine were investigated and their influence on the competitiveness of agricultural commodity producers (including gardening products) was identified. The preconditions for further development of the fruit and berry subcomplex are determined taking into account the introduction of innovative technologies at domestic and foreign enterprises in order to ensure the production of competitive products, using the natural fertility potential of Ukrainian lands.

Key words: competitiveness, agricultural land, land resources, economic potential, land potential, gardening products.

Tabl. 1. Lit. 14.

АННОТАЦИЯ
ЗЕМЛИ УКРАИНЫ – ПРИРОДНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОИЗВОДСТВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЙ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

КОЛЯДЕНКО Светлана Васильевна,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры экономической кибернетики,

КОЛЯДЕНКО Дмитрий Леонидович,
кандидат экономических наук,
старший преподаватель кафедры экономики,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

В статье рассмотрены особенности земельных ресурсов как средства производства в сельском хозяйстве: сельскохозяйственные угодья Украины одни из лучших в мире, вместе с тем, по своей структуре они не отвечают научно-

обоснованным нормам. С учетом того, что земля, как составная экономического потенциала, является природным потенциалом обеспечения производства высококачественной продукции (в первую очередь, продовольственной), Украина имеет возможность производить не только основные виды и группы культур (зерновые, технические, масличные и др.), но и необходимые для удовлетворения возрастающих потребностей населения другие виды, в частности, плодово-ягодные. Исследован ряд факторов, позитивно и негативно влияющих на использование земель в Украине и определено их влияние на конкурентоспособность сельскохозяйственных товаропроизводителей (в частности и садоводческой продукции). Определены предпосылки дальнейшего развития плодово-ягодного подкомплекса с учетом внедрения инновационных технологий отечественных и зарубежных предприятий с целью обеспечения производства конкурентоспособной продукции, с использованием природного потенциала плодородия украинских земель.

Ключевые слова: конкурентоспособность, сельскохозяйственные угодья, земельные ресурсы, экономический потенциал, земельный потенциал, продукция садоводства.

Табл. 1. Лит. 14.

Відомості про авторів

КОЛЯДЕНКО Світлана Василівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики, Вінницький національний аграрний університет (e-mail: kolyadenkosv@ukr.net).

КОЛЯДЕНКО Дмитро Леонідович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет (e-mail: noion@ukr.net).

KOLIADENKO Svitlana – Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Economic Cybernetics Department (e-mail: kolyadenkosv@ukr.net).

KOLIADENKO Dmytro – Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of Economic Department, (e-mail: noion@ukr.net).

КОЛЯДЕНКО Светлана Васильевна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической кибернетики, Винницкий национальный аграрный университет (e-mail: kolyadenkosv@ukr.net).

КОЛЯДЕНКО Дмитрий Леонидович – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет (e-mail: noion@ukr.net).

